

ISTORIA GÂNDIRII CREȘTINE

ISTORIA GÂNDIRII CREȘTINE

*Istoria fascinantă a marilor
gânditori creștini și contribuția lor
la modelarea lumii așa cum o știm*

Jonathan Hill

Editura Casa Cărții, Oradea
2007

Originally published by InterVarsity Press as *The History of Christian thought* by Jonathan Hill. ©2003 by Jonathan Hill. Translated and printed by permission of InterVarsity Press, P. O. Box 1400, Downers Grove, IL 60515, USA.

Citatele biblice sunt luate din Sfânta Scriptură, traducerea Dumitru Cornilescu, cu excepția celor precizate.

*Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin Editurii Casa Cărții.
Orice reproducere sau selecție de texte din această carte este permisă doar cu aprobarea în scris a Editurii Casa Cărții, Oradea.*

Istoria gândirii creștine,

de *Jonathan Hill*

Copyright © 2007 Editura Casa Cărții

O. P. 1, C. P. 270,

410610 Oradea

Tel./Fax: 0259-469057; 0359-800761; 0722-669566

Email: info@ecasacartii.ro

www.ecasacartii.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

JONATHAN, HILL

Istoria gândirii creștine / Jonathan Hill. - Oradea :

Casa Cărții, 2007

ISBN 978-973-8998-23-0

282

Traducerea: Timotei Manta

Editarea: Sofia Gheorghe

Tehnoredactarea: Timotei Bulzan

Coperta: Adi Mihocăș

CUPRINS

Introducere	9
PARTEA I: PĂRINȚII BISERICII	13
FILOSOFIA GREACĂ	13
IUSTIN MARTIRUL	16
<i>Roma</i>	18
IRINEU AL LYONULUI	24
<i>Gnosticismul</i>	26
TERTULIAN	32
ORIGEN	39
<i>Alexandria</i>	40
<i>Neoplatonismul</i>	50
<i>Convertirea lui Constantin</i>	60
ARIANISMUL	61
<i>Primul Conciliu de la Niceea</i>	62
ATANASIE	65
<i>Constantinopolul</i>	66
PĂRINȚII CAPADOCIENI	69
<i>Primul Conciliu de la Constantinopol</i>	72
PĂRINȚII DEȘERTULUI	77
PELAGIANISMUL	78
AUGUSTIN DIN HIPO	80
CHIRIL AL ALEXANDRIEI	93
<i>Conciliul de la Efes</i>	94
<i>Conciliul de la Calcedon</i>	96

PARTEA A II-A: IMPERIUL BIZANTIN	101
BIZANȚUL	101
PSEUDO-DIONISIE	102
<i>Al Doilea Conciliu de la Constantinopol</i>	104
MAXIM MĂRTURISITORUL	107
<i>Al Treilea Conciliu de la Constantinopol</i>	108
SIMEON, NOUL TEOLOG	110
<i>Al Doilea Conciliu de la Niceea</i>	112
<i>Expansiunea islamului</i>	114
MAREA SCHISMĂ	115
GRIGORIE PALAMA	116
<i>Muntele Athos</i>	118
A TREIA ROMĂ	123
PARTEA A III-A: EVUL MEDIU	125
EVUL ÎNTUNECAT	125
SFÂNTUL IMPERIU ROMAN	126
ERIGENA	127
<i>Augustin de Canterbury</i>	128
<i>Mănăstirile</i>	130
ANSELM	132
<i>Feudalismul</i>	134
<i>Cavalerismul</i>	138
PIERRE ABELARD	142
<i>Paris</i>	144
ORDINELE CERȘETORILOR	148
TOMA D' AQUINO	150
<i>Redescoperirea lui Aristotel</i>	152
BONAVENTURA	163
IOAN DUNS SCOT	165
<i>Oxford</i>	166
MISTICISMUL MEDIEVAL	169
<i>Inchiziția</i>	170
JOHN WYCLIF	172
JAN HUS	174

PARTEA A IV-A: REFORMA	180
RENAȘTEREA	180
MARTIN LUTHER	183
<i>Conchistadorii</i>	184
JEAN CALVIN	197
<i>Geneva</i>	198
REFORMA TÂRZIE	208
<i>Conciliul de la Trent</i>	210
PURITANISMUL	212
PIETISMUL	214
JOHN WESLEY	214
PARTEA A V-A: PERIOADA MODERNĂ	220
ILUMINISMUL	220
GOTTHOLD LESSING	223
IMMANUEL KANT	225
<i>Romantismul</i>	226
FRIEDRICH SCHLEIERMACHER	228
<i>Tübingen</i>	230
SØREN KIERKEGAARD	244
GEOLOGIA ȘI BIOLOGIA	247
MIȘCAREA EVANGHELICĂ	250
ALBRECHT RITSCHL	254
JOHN HENRY NEWMAN	255
<i>Mișcarea de la Oxford</i>	256
<i>Primul Conciliu de la Vatican</i>	260
ALBERT SCHWEITZER	262
PARTEA A VI-A: SECOLUL AL XX-LEA	266
KARL BARTH	266
RUDOLF BULTMANN	277
<i>Existențialismul</i>	280
DIETRICH BONHOEFFER	286
REINHOLD NIEBUHR	293
PAUL TILlich	298

KARL RAHNER	304
<i>Al doilea Conciliu de la Vatican</i>	306
TEOLOGIA PROCESULUI	311
TEOLOGIA ELIBERĂRII	313
<i>Penticostalismul</i>	314
JÜRGEN MOLTSMANN	315
TEOLOGIA FEMINISTĂ	319
<i>Postmodernismul</i>	320
WOLFHART PANNENBERG	323
CREȘTINISMUL AFRICAN	327
CREȘTINISMUL ASIATIC	328
Epilog	331
Glosar	334
Bibliografie suplimentară	343
Index	351

INTRODUCERE

Mulți cititori vor fi probabil intrigați de apariția unei cărți cu acest titlu. Ce înseamnă mai exact gândirea creștină? Și de ce ar trebui să fim preocupați de istoria ei? De fapt, am putea spune că mare parte din doctrina creștină se regăsește în Biblie, în special în Noul Testament, și că tot ceea ce au făcut scriitorii creștini a fost să le-o explice contemporanilor lor. De ce am studia modulele în care au prezentat ei doctrina creștină în trecut?

De fapt, studiul istoriei gândirii creștine este în aceeași măsură și important și fascinant. Dacă ești creștin, atunci cu siguranță ar trebui să fii interesat de motivul pentru care creștinismul învață ceea ce învață. Este adevărat că esența creștinismului se găsește în Noul Testament, dar modul în care îl citim noi astăzi este rezultatul a secole de speculații și elaborare. Iar gândirea celor care au reflectat asupra credinței creștine în trecut rămâne un tezaur de inspirație pentru cei care fac același lucru în prezent.

Chiar dacă nu ești o persoană religioasă, cunoașterea istoriei gândirii creștine te poate ajuta, ca de altfel oricare alt domeniu important al istoriei. Oameni precum Augustin, Toma d'Aquino și Luther au contribuit chiar la modelarea fondului societății moderne. Chiar dacă mulți oameni nu mai cred în ceea ce au făcut ei, cei mai mulți dintre noi suntem încă moștenitorii Părinților Bisericii și ai gânditorilor medievali; și, deoarece creștinismul s-a răspândit în toată lumea, din America de Sud până în Japonia, din Siberia până în Noua Zeelandă, acest lucru nu este valabil doar pentru europeni și nord-americani. Și mai există un aspect relevant pe lângă importanța inerentă a subiectului – mulți scriitori creștini au trăit în perioade istorice din cele mai tulburi și agitate, jucând chiar un rol cheie în epoca lor, iar unele lucruri pe care le-au spus merită să fie auzite, indiferent de credința pe care o avem.

Această carte se dorește a fi o introducere în istoria gândirii creștine pentru cei complet neinițiați. Am presupus că cititorii nu cunosc nici personalitățile în cauză, nici subiectele abordate de ele și mi-am propus să evit orice fel de jargon tehnic neplăcut care caracterizează acest domeniu, ca pe oricare altul. Există, de asemenea, și un glosar.

Studierea gândirii creștine – a naturii, dezvoltării și conținutului său – înseamnă studierea teologiei; iar studiul teologiei implică, inevitabil, într-un fel sau altul, interacțiunea cu teologii. Când cineva este numit „teolog”, prin acest lucru se are în vedere una din următoarele două situații: fie se face

referire la o persoană care studiază teologia, așa cum un istoric studiază istoria, fie la o persoană care contribuie la dezvoltarea domeniului – care reflectă la semnificația credinței creștine și așterne pe hârtie aceste gânduri mai mult sau mai puțin sistematic.

Această carte este, în mare măsură, o istorie a teologilor în cel de-al doilea sens: a unor oameni care au făcut din istoria gândirii creștine ceea ce este astăzi. Ea se focalizează asupra vieților și lucrărilor lor. Desigur, pe de o parte, nu putem înțelege cu adevărat ceea ce au susținut ei dacă nu cunoaștem contextul în care au făcut-o; dar, pe de altă parte, viețile lor au fost adesea tot atât de interesante și de însuflețitoare ca și scrierile lor. Scopul meu a fost să le readuc personalitățile la viață într-un mod care să ne ajute să arătăm de ce au spus lucrurile pe care le-au spus și de ce trebuie să ne mai aducem aminte de ei astăzi.

Pentru a realiza acest lucru, am privit la problemele cu care s-au confruntat marii teologi în trecut, precum și la modul în care le-au soluționat. Bineînțeles, multe dintre problemele cu care s-au confruntat au fost prezentate de alți teologi și, de aceea, am încercat să dau un sens narațiunii și progresiei și să arăt că mulți teologi abordează probleme sau dezvoltă idei care au fost formulate pentru prima dată de către predecesorii lor. Constrângerile legate de spațiu și nevoia de claritate m-au făcut să mă focalizez doar asupra celor mai importante sau relevante aspecte ale gândirii umane, evitând încercarea de a face o prezentare comprehensivă a tot ceea ce au spus ei.

Scopul meu pe parcursul cărții a fost unul dublu. În primul rând, acela de a-i determina pe cititori să înțeleagă personajele cărții și să le simpatizeze – chiar și atunci când sunt într-un dezacord vehement cu ceea ce spun ele. Dacă putem spera că înțelegem corect spusele și motivațiile cuiva, atunci nu dăm dovadă de o prea mare impolitețe dacă alegem să nu fim de acord cu persoana respectivă.

În al doilea rând, l-am încurajat pe cititor să treacă dincolo de pretențiile marilor teologi. Pe parcursul cărții, voi face o critică constructivă a teologilor puși în discuție, pe de o parte, pentru a le explica gândirea în detaliu și, pe de altă parte, pentru a creea o trambulină spre o perspectivă de ansamblu asupra problematicei vizate. Aceste elemente sunt menite să-i ajute pe cititori să reflecte pe marginea chestiunilor respective; de aceea, am căutat să le prezint într-un fel cât mai echilibrat și obiectiv.

Principala linie narativă a cărții se ocupă de teologi – de viețile și gândirea lor – precum și de principalele mișcări din sânul gândirii creștine, aproximativ în ordine cronologică. Rubricile care însoțesc textul principal conțin informații adiționale cu privire la evenimente, locuri și mișcări care nu se încadrează complet în narațiunea principală, dar sunt relevante.

Cartea este formată din șase secțiuni, fiecare având ca obiect una dintre marile epoci ale creștinismului. Într-o astfel de operă nu a fost posibilă includerea fiecărui teolog sau a fiecărei mișcări creștine din ultimii 2000 de ani, deși am încercat să fac în așa fel încât să fie cât se poate de cuprinzătoare. Ca o regulă generală, am inclus acele personaje a căror contribuție la gândirea creștină s-a remarcat prin originalitate sau influență.

Concret, nu voi începe cu Isus Însuși și cu Noul Testament, ci cu evenimentele imediat următoare. Originea creștinismului este un subiect fascinant, însă mult prea vast și complex pentru a face obiectul acestei cărți. Am presupus că cititorii sunt familiarizați deja cu Isus și cu mesajul Noului Testament despre El; cei care nu sunt, au de recuperat, dar există multe cărți disponibile care îi pot ajuta!

Cei atenți vor observa că am tratat secolul al XX-lea separat de Epoca Modernă. Acest lucru nu înseamnă că eu cred cu tărie că trăim în era „post-modernă”, ci pur și simplu, că problemele cu care s-au confruntat teologii din secolul al XX-lea, precum și răspunsurile pe care le-au dat ei sunt într-adevăr diferite de cele întâlnite cu două secole înainte.

Istoria noastră începe în plină dezvoltare a Imperiului Roman. La mijlocul secolului al II-lea d.H., mărețul Imperiu se întindea din Britania până în Palestina, din Germania până în Africa de Nord. Milioane de oameni se plecau în fața a ceea ce părea a fi puterea eternă a Romei. Totuși, Imperiul era mult mai fragil decât lăsa să se înțeleagă. După secolul al II-lea, granițele sale au încetat să se mai extindă. Ele se restrângeau, forțate de valuri succesive de invadatori din nord și est: barbarii. Slăbit de conflicte interne, de certurile dintre împărați și de o decadentă generalizată, Imperiul Roman urma să intre într-o perioadă lungă și fatală de declin.

Totuși, pentru Biserică, aceasta a fost perioada unei incredibile creșteri. Isus Însuși a trăit pe vremea marelui Cezar August, omul care, mai mult decât oricine, a clădit măreția Imperiului Roman. La sfârșitul secolului I d.H. marea parte a Noului Testament era deja scrisă, iar doctrinele de baza ale creștinilor erau, mai mult sau mai puțin, definitive: ei credeau în Dumnezeu, Îl urmau pe Isus și nădăjduiau într-un fel de înviere. Dar dincolo de toate acestea exista suficient spațiu pentru neînțelegeri, și era încă mult de lucru înainte ca toți să se pună de acord în privința a ceea ce credeau exact creștinii și de ce. De aceea este perioada Părinților Bisericii – a primilor teologi, care au încercat să definească doctrinele de bază ale creștinismului – atât de captivantă. Este o vreme a descoperirilor intelectuale și spirituale, când liniile urmau să fie trasate, iar precedentele create. E posibil ca marilor personaje ale acestei perioade să le fi lipsit uneori sofisticarea și acea putere a unei gândiri echilibrate care i-a caracterizat pe descendenții lor spirituali, dar cu siguranță nu le lipsea vitalitatea.

Filosofia greacă

Creștinismul a apărut prima dată ca o extensie a iudaismului. Primele probleme pe care aveau să le rezolve primii creștini erau legate de relația noii credințe cu religia mamă – cel mai cunoscut exemplu fiind controversa legată de circumcizie descrisă în Epistola lui Pavel către galateni.

Totuși, în timp ce se răspândea, creștinismul trebuia să ajungă la o înțelegere cu mișcările religioase și intelectuale din întreaga lume – lucru pe care l-a făcut de atunci încoa. Pe parcursul primelor secole, teologii au fost nevoiți să evalueze mișcările rivale și să încerce să stabilească locul propriei credințe în relație cu ele. Trebuia oare să se opună categoric oricărui element necreștin sau să încerce să preia ideile cele mai bune ale rivalilor?

Filosofii

Mișcările cu cea mai mare influență asupra creștinismului timpuriu au fost școlile filosofice grecești. În zilele noastre, filosofia este o disciplină academică înțeleasă numai de specialiști. Totuși, în antichitate era mult mai accesibilă. Filosofia era preocupată de lucruri pe care noi le-am asocia în mod normal în zilele noastre cu știința: natura lumii, compoziția și originile ei. De asemenea, se preocupa de ceea ce noi am considera chestiuni religioase: existența și natura lui Dumnezeu, natura sufletului, viața de dincolo, suferința și mântuirea. Termenul filosofie avea înțelesul pe care îl folosim încă în zilele noastre când vorbim despre filosofia de viață a cuiva, în sensul de perspectivă spirituală și morală proprie asupra vieții ca întreg. Nu ne referim aici doar la exerciții intelectuale, ci la un mod de viață.

De fapt, viața dedicată filosofiei a fost considerată – de către filosofi, după toate standardele – drept viața cea mai vrednică pe care o poate duce cineva; era o viață de iluminare și contemplare, de virtute și de tânjire după divinitate – foarte asemănătoare cu viața călugărilor din secolele următoare. Nu este de mirare că și creștinii au început să își perceapă credința ca pe o școală filosofică rivală și i-au întrecut pe filosofi la propriul joc.

Așadar, care sunt aceste mișcări?

Platonismul. Probabil curentul cel mai provocator la adresa creștinismului a fost platonismul. El s-a dezvoltat din gândirea lui Platon, marele filosof care a trăit în secolul al IV-lea î.H. Platon credea că lumea materială, care este pieritoare și într-o permanentă schimbare, nu poate fi realitatea adevărată, perfectă. Ea este, în schimb, o reflecție a unui tărâm superior, o lume imaterială, ideală. Obiectele materiale sunt umbre palide, trecătoare, ale corespondentelor lor eterne, neschimbătoare – Formele – din lumea superioară. Pentru Platon, scopul filosofiei este acela de a te învăța cum să te îndepărtezi de lumea materială și să ajungi la contemplarea frumuseții eterne, spirituale, a lumii ideale.

Lucrările lui Platon, care, pe lângă importanța lor filosofică, sunt opere literare clasice foarte bine scrise și citite cu plăcere, sunt dialoguri în care diferite personaje discută variată chestiuni și încearcă să ajungă la o concluzie. Deși deseori este clar cu care personaj din dialog este de acord Platon, uneori este greu de spus; și, de cele mai multe ori nu se ajunge la o concluzie clară. Importantă este căutarea, nu răspunsul final. Totuși, după moartea lui Platon,

urmașii au abandonat stilul interogator și au elaborat un sistem mai dogmatic în jurul ideilor extrase din dialogurile lui Platon, cele mai multe cu caracter fragmentar. În particular, ei au dezvoltat pe baza unora dintre dialoguri ideea unui „Suflet al Lumii” coexistent în lumea ideală cu Formele, care modelează și susține lumea fizică. Sufletul Lumii era, deci, un fel de Dumnezeu; dar platonicienii credeau și într-un Dumnezeu superior, care exista deasupra lumii Formelor și a Sufletului Lumii. Acest Dumnezeu superior era cauza ultimă a Universului. Ideea celor doi dumnezei, unul superior și unul inferior, va avea o foarte mare influență asupra creștinismului.

Stoicismul. O școală filosofică mult mai răspândită a fost stoicismul. Aceasta a fost înființată de Zeno care a trăit la puțin timp după Platon și care învăța lângă Stoa, porticul imens din centrul Atenei. Adepții lui erau cunoscuți pentru sistemul lor etic extrem de riguros și bine organizat. Ei credeau că adevărata fericire derivă din virtute, iar o persoană virtuoasă nu poate fi făcută nefericită de împrejurările exterioare pentru că lucruri precum banii, sănătatea și plăcerea fizică nu sunt cu adevărat importante. Iată de ce cuvântul „stoic” desemnează astăzi o persoană ce înfruntă greutățile și termenul „filosof” este folosit pentru a descrie o persoană care nu se mânie nejustificat din cauza pierderii unor lucruri materiale. Viața cu adevărat fericită, virtuoasă, este cea guvernată de rațiune, nu de emoție sau pasiune; iar stoicii au căutat să atingă o stare a minții fără dorințe.

Spre deosebire de platonicienii, stoicii negau existența oricărui lucru care nu este material. Totuși, credeau în ceva ce se aseamăna cu conceptul platonician de Suflet al Lumii, pe care îl numeau Logos – un termen cu sensul de „rațiune”, „cuvânt” sau „principiu”. Logosul este material, fiind o substanță gazoasă răspândită prin Univers, însă care susține și animă lumea în același fel ca Sufletul Lumii.

Filosofia și creștinismul timpuriu

Ideea Logosului sau a Sufletului Lumii a influențat descrierile evreiești ale Înțelepciunii lui Dumnezeu. În scrierile târzii ale Vechiului Testament și în literatura apărută între cele două Testamente, Înțelepciunea divină a fost gândită ca o entitate semiindependentă, responsabilă pentru crearea și susținerea lumii, la fel ca platonicianul Suflet al Lumii care era separat de dumnezeul superior, dar conectat cu el. Unii dintre primii creștini au folosit această idee, împreună cu cele ale Sufletului Lumii și Logosului, pentru a descrie relația lui Isus cu Dumnezeu. Faimoasa introducere din Evanghelia după Ioan, în care Isus este descris ca Logosul care a fost la început cu Dumnezeu și prin care toate lucrurile au fost făcute, este cel mai timpuriu exemplu. Dar abia în secolul al II-lea, s-au arătat dornici teologii creștini să discute aceste idei cu filozofii păgâni în termenii lor, ceea ce a făcut ca pentru prima dată creștinismul să fie considerat școală filosofică rivală. Conducătorul lor și primul teolog adevărat care a apărut după scrierea Noului Testament a fost Iustin Martirul.

Iustin Martirul

Viața și lucrarea lui Iustin Martirul, primul Părinte adevărat al Bisericii, anunța o direcție nouă și cu totul spectaculoasă pentru gândirea creștină. Practic într-o manieră unilaterală, el a dat startul pentru dialogul creștin cu filosofii rivale, și a îndreptat Biserica pe drumul spre o prezentare coerentă din punct de vedere intelectual a credinței.

Viața

Iustin s-a născut păgân, probabil în jurul anului 100 d.H., în Palestina. Trebuie să fi primit o educație bună de vreme ce, în tinerețe, s-a hotărât să ducă o viață de filosof – chiar dacă i-a luat destul de mult timp până să se decidă care este filosofia de care era atras. În al doilea capitol al lucrării sale, *Dialog cu iudeul Trifon*, el descrie propria căutare a unei filosofii corecte, precum și experiențele nefericite pe care le-a avut cu unii dintre filosofi. Prima dată a studiat cu un profesor stoic, dar l-a părăsit după ce a descoperit că stoicii nu îl pot învăța nimic despre Dumnezeu. Apoi a încercat cu un discipol al lui Aristotel, dar când profesorul i-a cerut plata în avans, Iustin a ajuns la concluzia că acesta „nu era nicidecum filosof”, și l-a abandonat rapid. Norocul nu i-a surâs nici când a întâlnit un filosof pitagorician care i-a pretins să studieze muzica, geometria și astronomia, lucruri despre care Iustin nu știa nimic și nici nu era pregătit să le aloce timp. Căutând cu disperare o filosofie potrivită, a apelat la un faimos platonician și, în sfârșit, a găsit o filosofie care i-a plăcut. De fapt, el credea că platonismul i-a arătat calea spre Dumnezeu:

Viziunea unor lucruri imateriale m-a umplut de putere, iar contemplarea Formelor a dat aripi minții mele, astfel încât, în scurt timp, am crezut că am devenit înțelept; dar eram de fapt atât de naiv, încât am crezut că am să Îl văd pe Dumnezeu curând, pentru că scopul filosofiei lui Platon chiar acesta este. *Dialog cu iudeul Trifon*, cap. 2.

Dar Iustin nu își încheiase căutarea după adevăr. Într-o zi, în timp ce se plimba pe țărmul mării contemplând Formele eterne, s-a întâmplat să întâlnească un bătrân misterios. După o discuție despre Dumnezeu și filosofie, bătrânul i-a spus că filosofii moderni știu mai puține lucruri despre Dumnezeu decât anumiți profeți din vechime ale căror lucrări mai puteau fi încă studiate. Intrigat de toate acestea, Iustin s-a dus și le-a citit operele:

Imediat mi s-a aprins o flacără în suflet; am fost urmărit de dragostea profeților și a acelor care se chemau prietenii lui Cristos. Și, în timp ce cuvintele lui îmi pătrundeau în minte, am descoperit că numai această filosofie este sigură și meritorie. Iată de ce mă numesc filosof.

Dialog cu iudeul Trifon, cap. 4.

Povestea lui Iustin despre misteriosul bătrân este puțin credibilă; s-ar putea ca el să fi dorit să le arate cititorilor că s-a convertit la creștinism printr-un raționament sănătos și logic, și nu printr-un impuls nebunesc. Important este că el considera creștinismul un tip de filosofie, la fel ca stoicismul, platonismul și altele; și că a devenit creștin pentru că s-a convins că aceasta este cea mai bună dintre toate opțiunile. Aproape la fel de important este faptul că, dintre toate opțiunile accesibile, Iustin a fost convins că platonismul este cel mai bun. Așa cum vom vedea, concepția lui despre creștinism derivă în mare parte din trecutul său platonician.

Ca și creștin, Iustin a purtat veșmântul distinctiv al filosofilor și a devenit în felul său un învățător care le prezenta ascultătorilor săi filosofia creștină. Lucru important, el și-a așternut învățăturile în scris. A căutat să apere creștinismul împotriva numeroșilor și diverșilor lui dușmani.

Creștinii, la acea vreme, erau discriminați pe scară largă. Intelectualii priveau această „filosofie barbară” cu dispreț; în particular, platonicienii considerau hilar faptul că închinarea creștinilor avea în centru o ființă umană reală și nu un Dumnezeu imaterial. Ei considerau doctrina creștină a sfârșitului vremurilor, când toți credincioșii vor fi înviați în trup, o parodie trunchiată și ridicolă a doctrinei lor despre nemurirea sufletului. Mai rău, religia aceasta nu era recunoscută de stat, iar unii împărați au căutat să o strivească, persecutându-i adepții. Creștinii erau cunoscuți pentru refuzul lor de a-și cinsti pe zeii tradiționali ai Romei, pe care îi laudau până și filosofii care erau considerați atei. Zvonurile tendențioase despre creștini erau deosebit de răspândite; se credea în popor că aceștia participau la orgii incestuoase și jertfeau copii. Pentru mulți, inclusiv pentru cei care se aflau în poziții de conducere, simplul fapt că te numeai creștin însemna că admiteai asemenea practici.

De aceea, Iustin a încercat să apere creștinismul împotriva acestor acuzații de natură morală și intelectuală. În jurul anului 155 d.H., el i-a trimis împăratului Antonin o lucrare numită *Prima apologie* („apologie” înseamnă aici „apărare”). În cuprinsul ei, Iustin își exprimă cu amărăciune nemulțumirea provocată de nedreptățile făcute creștinilor doar datorită numelui lor și argumentează – pe bună dreptate – că o persoană ar trebui să fie judecată pe baza a ceea ce a făcut, nu pe baza numelui pe care îl poartă. El respinge cu putere acuzațiile de ateism și imoralitate, argumentând că de fapt creștinii sunt mult mai virtuoși decât păgânii. Și mai semnificativ este faptul că el apăra – ca un filosof care se adresează altor filosofi – coerența logică a creștinismului.

A doua apologie, care continuă subiectele din prima, a urmat curând după aceea, împreună cu alte lucrări diferite. Din păcate, singura dintre acestea care a supraviețuit este *Dialog cu iudeul Trifon*, o lucrare vastă și obositoare. Ea oferă, totuși, o fascinantă imitație a *Apologiilor*. Lucrarea este un dialog, după

modelul lui Platon, între Iustin însuși și Trifon, un filosof evreu. Scriind o carte în stilul lui Platon, creionând o discuție calmă, rațională între doi căutători de adevăr, Iustin a intenționat să prezinte creștinismul ca pe o filosofie la fel de rațională și de coerentă ca oricare alta.

Întreaga lucrare se remarcă prin maniera prietenoasă în care interlocutorii se adresează unul altuia și prin respectul pe care îl arată fiecare față de părerea celuilalt. Trifon nu este o păpușă de paie pe care Iustin o ridiculizează, ci o persoană sensibilă care are propriile argumente puternice – argumente pe care Iustin le-a auzit probabil în conversațiile cotidiene cu evreii și pe care el le-a luat în serios. De fapt, lui Iustin îi lipsește cu desăvârșire aciditatea și disprețul față de oponenti, în special față de evrei, elemente care se vor regăsi la alți

ROMA

Roma a fost cel mai mare oraș al Imperiului Roman, capitala lui antică, sediul guvernării. Chiar și mai târziu, când conducerea s-a mutat în alte locuri și alte orașe o eclipsau, Roma a rămas centrul simbolic al civilizației. Creștinismul, creația cea mai durabilă a Imperiului, a avut întotdeauna un loc special în inima lui pentru Cetatea Eternă.

Se presupune că Roma a fost fondată în 753 î.H. de către un personaj controversat numit Romulus care, împreună cu fratele lui, Remus, fusese abandonat de mic și crescut de o lupoaică. Romulus și-a ucis fratele, împiedicând astfel ca orașul să fie numit Rema, dar creând un precedent pentru viitorul său sângeros.

Încă din secolul al III-lea î.H., Roma, acum republică, a purces la cucerirea sistematică a vecinilor săi, incluzând Cartagina, Macedonia și Siria, și s-a constituit într-o putere dominantă în lumea mediteraneană. În 27 î.H., după cucerirea Egiptului condus de regina Cleopatra, Cezar August s-a proclamat „împărat”, domnind împreună cu Senatul. Așa s-a născut Imperiul Roman, iar puterea lui s-a întins din Britania, în Vest, până în Palestina, în Est. Centrul metropolei a fost cel mai mare din Apus, cu peste un milion de locuitori și 85 km de străzi înguste, labirintice. În 64 d.H. o mare parte a orașului a ars într-un incendiu care s-a presupus că a fost provocat de împăratul Nero, care se spune că a fost atât de detașat de dezastru încât cânta la vioară în timp ce orașul ardea. Cu toate acestea, incendiul a făcut posibilă regenerarea urbană la o scară impresionantă, iar orașul a fost reprojctat și reconstruit din temelii.

scriitori creștini. Într-un loc el afirmă că ar fi incorect să îi evităm pe creștinii care continuă să respecte Legea iudaică, chiar dacă el crede că este greșit ceea ce fac ei. Această atitudine tolerantă față de cei cu teologii diferite contrastează puternic cu atitudinea tranșantă față de „eretici” adoptată de cei mai mulți creștini din primele secole ale Bisericii.

Încă înveșmântat ca un filosof și trăind la Roma, Iustin s-a lansat în debateri filosofice care priveau viața de zi cu zi cu diverși oponenți, inclusiv cu un binecunoscut filosof păgân numit Crescens. Se spune că pierzând dezbaterea, Crescens li s-a plâns autorităților. Oricare ar fi realitatea, în anul 165, Iustin a fost arestat pentru că a propovăduit o religie interzisă și a fost adus în fața lui Rusticus, prefectul roman.

Spre deosebire de Atena, echivalentul său grecesc, Roma nu s-a remarcat prin realizări culturale sau intelectuale. Și, spre deosebire de Alexandria, nu a dat niciun teolog important. A fost însă o locație centrală pentru dezvoltarea creștinismului chiar de la începuturile sale. Epistola lui Pavel către romani, spre deosebire de celelalte epistole care s-au păstrat, adoptă o atitudine aproape distinctivă față de destinatarii săi. Ignațiu al Antiohiei, un episcop vestit care a fost adus la Roma pentru a fi executat în 107 d.H. – o soartă pe care o aștepta cu nerăbdare – laudă biserica de acolo folosind un limbaj bogat.

Roma a fost singurul oraș din jumătatea apuseană a Imperiului Roman care putea susține că biserica ei a fost înființată de un apostol – și nu de unul oarecare, ci chiar de Petru. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care, secole mai târziu, episcopul Romei a devenit din ce în ce mai puternic în Apus: așa cum vom vedea, primii teologi au pus un accent foarte mare pe originea apostolică a bisericilor ca o garanție a corectitudinii lor doctrinare. Prin contrast, Răsăritul a avut puțini episcopi care să poată pretinde că provin din apostoli și, de aceea, ei nu au elaborat o structură organizatorică atât de centralizată.

Cu toate acestea, statutul Romei în Biserica Primară a fost mai degrabă simbolic decât real. Marii teologi, incluzându-i pe Iustin Martirul și Tertulian, au locuit acolo, dar nu au fost romani prin origine. Chiar și în Evul Mediu, când Roma va deveni centrul incontestabil al creștinismului european, orașul nu va fi nicidecum un centru al activității teologice. Roma a fost întotdeauna scaunul puterii, niciodată al cercetării.